

Over de geheimen van 't fort

*100!
+ veel reacties*

BEEMSTER — Op vijf verschillende plaatsen heb je een bobbel in het vlakke Beemster laagland. Aan de ene kant ervan ligt steeds een breed, gedeeltelijk met rietstengels omfloerst water, waarachter dan het weiland over enkele tientallen meters omhoogloopt, aan de achterzijde blijkt die verhoging opeens te zijn verdwenen. Daar, weer op de begane grond, staan enkele huizen en lage gebouwtjes, wat struikgewas en hoge bomen. Niemand te zien. Een paar herders-

honden lopen drukdoenerig heen en weer in lange hokken. En overal die donkere, onverbiddelijke hekken, waaraan nogal wat borden ongestuurd mededelingen hangen te doen.

Deze bobbel nu zijn onze forten. De meeste streekgenoten, behalve de bakker, de postbode en nog een paar ingewijden, gaan er wat achteloos en op zijn Hollands aan voorbij. Wat gebeurt er dan precies achter die hekken? Zijn dat soms de geheimen van het fort?

„Je komt er niet in”, voorspelde sergeant Van Geene, die ik oevallig ken en van wie ik wist dat hij zijn brood verdiende door zich dagelijks bezig te houden met een stukje verdediging van ons vaderland.

„Om wat erin in die forten gebeurt?” vroeg ik.

„Dat mag ik niet zeggen.”

„U weet het niet?”

„Ik weet het natuurlijk wel, maar ik mag het niet zeggen. Dat is allemaal geheim.”

Zo'n weinig bemoedigend begin maakt je alleen maar nieuwsgieriger. De volgende dag stond ik dan ook op de stoep van het fortwachtershuis van het officieel met de naam „fort benoorden Purmerend” aangeduide vestingwerk vlak onder de dijk bij Kwadijk. Hier moest sergeant Van Geene geruime tijd werkzaam zijn geweest. De zwaar besnorde fortwachter Huizer zette echter eveneens een bedenkelijk gezicht toen ik te ken-

clusies uit deze voorbereidende verwerkingen. Men was steeds omiskenbaar een en al bereidwillig aan de legerzijde van de telefoon en men bleef dat, zelfs tot na het zo dadelijk volgende interview. Zo belde majoor Jongsma nogmaals op, nu om te onthullen dat in de jaarverslagen van de stichting Menno van Coehoorn — een vereniging die zich vooral richt op de recreatief-historische aspecten van het leger — veel informatie is te vinden over de historische ontwikkeling van de stellingen van Amsterdam, waartoe ook de forten in de Beemster behoren. Hij noemde met name pagina 11 van het verslag over 1955, 27 van 1965, 22 van 1966, 34 van 1967 en 27 van 1969. Ik heb het niet nagezocht, maar de belangstellende lezer zij hier naar verwezen.

„Er is niks geheim”

In het tussen de militaire struiken en

nieuwe verdedigingsketen niet als zodanig gebruikt hoefde te worden. Tussen 1918 en 1940 waren alle Beemster forten — behalve al dat van Spijkerboor — nog een potentiële gevechtscijde. Er heerste dan ook een permanente militaire bedrijvigheid.

Maar ook in de tweede wereldoorlog zijn de bunkers ondanks de inval van de Duitsers niet aan hun oorspronkelijke taak toegekomen. Wel werden ze later alle vijf — dus ook, en zelfs zeer intensief het fort Spijkerboor — gebruikt om politieke delinkwenten zoals NSB-ers in op te sluiten.

Uitsluitend opslagplaats

Toen echter ook daaraan een eind kwam, gingen de forten al met pensioen. In militair opzicht waren ze inmiddels bepaald niet meer up to date en het onverwoestbare materiaal waarvan ze zijn opgetrokken, liet een aanpassende verbouwing nauwelijks toe. Momenteel

Dit artikel bedoelt een globale beschrijving te geven van het fort als regionaal verschijnsel, los van iedereen in een wat ruimer maatschappelijk verband te stellen vraag naar de zin of de onzin van legers in het algemeen en van forten — ook de als opslagplaats gebruikte — in het bijzonder. Een mening of standpunt te dien aanzien zal men daarom op deze plaats vergeefs zoeken. Ook van volledigheid — in welke zin dan ook — is geen sprake.

toestemming hebben, want wat hier ligt is van ons allemaal. Daar betalen we onze belastingcenten voor. Alleen die toestemming mag ik niet geven, daar gaat het rijk over. Ik ben ook maar een onderbaasje. Ik heb niks te zeggen. Maar als ik een keer in de bus zit en iemand vraagt mij ernaar, dan mag ik er vrijelijk over praten. Dan vertel ik er alles over. We hebben het wel eens gehad, dat was op een ander complex, dat er twee jongetjes bij het hek kwamen kijken. Die vroegen, wat is hier eigenlijk, meeneer? Nou, die hebben alles bekeken. En waarom niet? Een paar jaar later komen ze weer hier, als dienstplichtigen, en dan zien ze ook alles.”

„Vorig jaar was hier nog een hele bus met journalisten en fotografen. Die hebben ook alles gezien. Er was er ook een die vroeg of we hier misschien een atoombom opgeslagen hadden. Nou, daar hebben we hard om gelachen, want daar komen we heus niet voor in aanmerking. Daar zijn we hier in Nederland veel te achterlijk en te klein voor. Als we ons daarmee willen gaan bezighouden, krijgen we een schop onder onze kont.”

geval vanaf de Beemster forten het geschut wel niet door de polder denderen. Adjudant Koster: „Die forten zijn voor ons militair oninteressant. Je stoot je hoofd en zo, ze zijn hopeloos verouderd. Maar als je andere opslagplaatsen zou moeten huren, dan betaal je je blauw. Bovendien is dit ideaal als opslagplaats. Lekker afgezonderd, een gracht eromheen. Maar echt bruikbaar zijn die forten natuurlijk niet meer. Je moet nu afgaan op de huidige tijd en dan zie je geen fortgrachten met ophaalbruggen en ridders meer.”

Ridders? Leefden die niet in de middeleeuwen? „Nou ja, in het begin van deze eeuw was de hele artillerie nog te paard en die ophaalbruggen waren er echt. Die zijn later weggehaald.”

Hoewel de geruchten willen dat het ministerie van defensie met die oude forten, gezien hun onhandelbaarheid en de ruimte die ze in beslag nemen, momenteel een beetje in zijn maag zit, ziet het er niet naar uit dat de Beemster forten op korte termijn zullen verdwijnen. Volgens adjudant Koster zou men daar weinig mee opschieten: „Als dit weg is, wat kun je dan doen met die grond? Dan kunnen er 60 schapen lopen. Nou, die lopen er nu ook bovenop. En

fere afbrokkelgaten doen ontstaan. „Tja,” zegt Hogenhout, terwijl Koster een van de zware deuren opent. „Dat brokkel af, natuurlijk. Vroeger hielden ze dat nog wel bij, maar dat is nu natuurlijk niet meer nodig.” Dan laat hij, staande in de deuropening, met een uit een van zijn jaszakken opgediepte meelvat zien dat de betonnen muur daar liefst een meter dik is. Aan de bovenkant onder het gras zou de muur twee meter dik zijn.

Toch onder de grond

Binnen slaat ons een muffe lucht tegemoet. Weer hangen overal borden, ditmaal met voorschriften en reglementen. We komen door een donkere hal, dan een kamertje met spiraal. Ergens peunt Koster in een kastje en prompt lichten er zoveel lampen op, dat overtuigend blijkt dat we in een lange gang staan. Sommige lampen doen het kennelijk niet, af en toe lopen we in het donker. Om de paar meter laten geopende zijdeuren kamertjes zien, waarvan de meeste zijn opgevuld met stapels metalen kistjes, iets groter dan broodtrom-

nen gaf over het fort te willen schrijven. „Dan moet ik het garnizoen even bellen,” zei hij. Na een kort gesprek in de gang confronteerde hij mij via de woorden „U kunt zelf even met ze praten” persoonlijk met het garnizoen.

Globaal, regionaal

Majoor die en die. „Ja, hoor es, meneer, daar mag ik geen toestemming voor geven. Daar gaat het ministerie van defensie over. Ik beloof U hierover binnenkort terug te laten bellen. Nee, vandaag niet meer. Meneer, hoort U nou es. Als u dit telefoongesprek zo kort mogelijk houdt, kunnen wij U ook zo snel mogelijk antwoord geven.”

Een paar dagen later. *Meneer Van der Putten* aan de lijn. „Die toestemming is er al lang, meneer, daar gaat het niet meer om. U wilt wat weten over die forten. Wat is Uw bedoeling? Dan zal ik U doorverwijzen naar iemand anders. Majoor Jongsma. Hij zal U zo spoedig mogelijk terugbellen.”

Weer een paar dagen later. *Majoor Jongsma* belde. „Ja meneer, die forten in de Beemster. U wilt ze bekijken. Dat kan hoor, maar ik weet daar zelf niet zo veel van af. Ik zit hier nog niet zo lang, weet U. Maar ik zal zorgen dat de heer Hogenhout, dat is de genie-opzichter van het fort benoorden Purmerend, U even opbelt. Dan kunt U het met hem verder afwikkelen.”

Een dag later. Telefoon van *genie-opzichter Hogenhout*. „Ja hoor, vrijdagmorgen bij mij thuis. Er zal ook iemand van vijf-tachtig komen, een *adjutant*.”

De lezer trekke geen voorbarige con-

bomen verscholen huis van de heer Hogenhout op het fort benoorden Purmerend, is *zojuist adjutant J. T. Koster gearriveerd, een op het eerste gezicht rondborstige, twinkkelend ogende vijftiger. De heer Koster („Ik ben maar een onderbaasje, maar wel verantwoordelijk gesteld voor hoe alles op deze forten reilt en zeilt”) is speciaal voor ons met een legergroen busje plus chauffeur uit Haarlem gekomen. Zijn ogen zijn al na eventjes praten groot van verbazing: „Geheimzinnigheid? Welnee! Iedereen mag zien wat hier is. Er is hier helemaal niks geheim.”*

In 'n gevechtlinie

Er zijn vijf forten in de Beemster. Het fort benoorden Purmerend, het fort Middenweg, het fort Jisperweg, het fort Nekkerweg en het fort Spijkerboor. Dit laatste fort valt eigenlijk buiten het kader van de overige vier, want het wordt al sedert heel lang gebruikt voor luchtvaartdoeleinden.

Al deze vijf door een kolonel ontworpen nederzettingen (naast bobbels en forten ook wel bunkers genoemd) zijn in het begin van onze eeuw gebouwd. Zij moesten deel uitmaken van één gesloten verdedigingsketen rond de stad Amsterdam. Hier ligt de al wat oudere gedachte aan ten grondslag, dat er ten tijde van oorlog nog niets verloren is in het hele land, zolang de hoofdstad nog niet uit handen is gegeven. Zo verrezen rond heel Amsterdam op zekere afstand van elkaar militaire nederzettingen, die zonnig met hun kanonnen nog net een deel van elkaars vuurlinie konden overlappen.

In de eerste wereldoorlog bleef Nederland neutraal, hetgeen de gelukkige omstandigheid met zich meebracht dat de

is het fort Spijkerboor een aanlooppunt van Schiphol, terwijl de andere vier nog dienst doen als opslagplaats van munitie en militaire goederen. Deze voorraden, waaruit af en toe ten bate van oefeningen e.d. wordt geput en die ook regelmatig worden aangevuld, kunnen in geval van oorlog nog voor de meest ernstige doelen worden aangewend.

Het fort benoorden Purmerend — waar dus sergeant Van Geene heeft gewerkt, waar de heer Hogenhout genie-opzichter is en waar dit verhaal grotendeels op stoelt — onderscheidt zich in die zin van de andere (militaire) drie, dat er nog steeds een mobilisatiecomplex aan is verbonden. Ook dit wordt echter

TEKST: HARRIE AARDEMA FOTO'S: ROB JOSSELET

als opslagplaats gebruikt, zij het met een iets snellere doorstroming van de voorraden. Op het fort komen nauwelijks meer militairen (adjutant Koster: „Wat we vroeger met 25 militairen deden, doen we nu met vier”). Ook de laad- en loswerkzaamheden worden tegenwoordig uitgevoerd door gewone burgers. Wel bestaat een bewaking door rondrijdende militairen van speciaal met een controlerende taak belaste compagnieën. Ook is er nog de formele regel dat bezoekers van het terrein zich eerst moeten melden bij fortwachter Huizer. Dat terrein zelf bestaat, voor wat het fort benoorden Purmerend betreft, uit 'n zorgvuldig middels een gracht en een tweede hek afgegrensd opslaggedeelte (het werkelijke fort) en een woongedeelte, waar ook buitenstaanders inmiddels hun intrek hebben genomen of werkzaam zijn. In totaal staan er nu binnen de hekken drie woningen en vier loodsen. Het fort, dat is gedekt door een hinderwetvergunning, houdt bovendien met het oog op het explosieve karakter van de voorraden, contact met de brandweer.

Vrijelijk over praten

Uitsluitend opslagplaats, geen geheimzinnigheid. Waarom moet er dan toestemming verleend worden voor een artikelje in de krant? Adjutant Koster: „Iedereen kan in het fort komen en iedereen mag weten wat hier is. Maar als je er wat over wilt schrijven moet je

„Tja, over achtereenhalve maand stop ik ermee. Niet dat ik dan met pensioen ga, daar doen ze bij ons niet aan. Maar op een gegeven moment als je oud genoeg bent word je adjutant en als je 55 wordt dan schoppen ze je bij het leger eruit. Zo gaat dat met de rangen en standen in het leger. Ze zeggen bij ons wel eens, een vaandrig heeft een melkbek en zuiglippen en een adjutant heeft een kale kop en een dikke buik.”

Inbreken en honden

Over al die hekken en die waarschuwend borden zegt adjutant Koster, die overigens noch een kale kop, noch een

dikke buik heeft: „Dat is voor de veiligheid, dat moet. Dat moet Vroom en Dreesman ook. Het is logisch dat als je ergens iets opslaat, dat je het moet beveiligen. Maar iedereen kan weten wat hier ligt opgeslagen, want de mensen lopen hier zo naar binnen. De melkboer, de postbode, iedereen. Ik ben op 't ogenblik de enige militair hier. In de huizen op dit terrein wonen rijksambtenaren, mensen die niks met het fort zelf te maken hebben.”

Wordt er wel eens ingebroken? Adjutant Koster: „Iedereen weet wat hier ligt, behalve die stompkoppen, die inbrekers. En als die binnen zijn, nemen ze nog de gekste dingen mee ook. Laatst is m'n pet nog gestolen. Dat kost me even vijftientig gulden. Eenentwintig voor de pet zelf en nog eens vier gulden voor dit ding dat er opzit.”

Op het opslaggedeelte van het terrein kunnen, als tenminste de hekken naar het woongedeelte gesloten zijn, de waakhonden worden losgelaten. Volgens adjutant Koster wordt dat ook wel gedaan: „Die honden zijn van de defensie. Daar wordt af en toe mee getraind en soms worden ze losgelaten. Die bewaking is er heus wel. Maar een hond op een boerenerf is natuurlijk even gevaarlijk. Zo'n beest verdedigt zijn territorium gewoon. Ik wacht meestal wel even voor ik uit de auto stap als ik bij het fort kom. Die beesten zijn goed afgericht.”

Toen ridders, nu schapen

Als Nederland onverhoopt nog eens in oorlog mocht geraken, dan zal in ieder

alle ruimte die wij hier niet gebruiken, is verhuurd. In de gracht wordt ook veel gevisd. Het niveau van het water ligt net tussen dat van de polder en de ringvaart. Het is er lekker rustig, er zijn geen boten, de vissen gedijen er goed.”

Genie-opzichter Hogenhout maakt hierbij de kanttekening dat het de vissers verboden is aan de forzijde van het water aan te meren. De heer Hogenhout, die dus geen militair is maar als hoofd der genie toezicht houdt over de gebouwen, de terreinen en de wateren, erkent verder: „Ik kan me toch wel voorstellen dat het fort door al die verboden en wat magische klank kan hebben voor buitenstaanders.”

Een meter dik

Uiteindelijk stappen we gedrieën in een opwelling, hoewel we al stonden náást onze auto's en óp het punt afscheid te nemen toch in de richting van het werkelijke fort.

Het is stil buiten. Een triestgrijze lucht met motregenaspiraties draagt er toe bij dat het sleutelgerinkel, waarmee Koster het tweede hek opent, wat beklemmend aandoet. Flauwekul natuurlijk. Op de achtergrond klinkt het ineens vertrouwde, twintigste-eeuwse geruis van een autoweg.

Nu blijkt hoe dat schuin opgelopen weiland (Hogenhout: „Dat was in de eerste plaats voor camouflage, maar vroeger in de tweede plaats ook om projectielen op te kunnen vangen”) zo plotseling verdwenen kon zijn. Boven een heel lange rij zware, groene deuren in hoge, plumpe muren, verraden enkele graspolletjes waar de verhoging is afgekapt. „Kijk,” zegt Koster, terwijl hij met een vinger wijst naar enkele ronde openingen in de muren. „Schietsgaten, dat was voor het geval dat je omsingeld werd.” Op andere plaatsen in het beton heeft de tand des tijds grotere en grof-

rels.

„Dat is nou alles,” zegt Koster met een weids gebaar. „Hier ligt de munitie opgeslagen en meer valt er niet te zien. Kijk maar, overal hetzelfde. Je kunt die kamers eigenlijk oeral voor gebruiken. Dat wordt ook wel gedaan. Champignonkwekerijen bijvoorbeeld.

We komen meer tegen. Een stapel rode brandblusapparaten, een oude stof-fige keuken, een paar vervallen WC's. Nergens dringt daglicht van buiten naar binnen. Nergens? Halverwege de lage onderaardse gang is een wat kortere en bredere dwarsgang, waar het voor het grootste deel aardedonker is — gee enkele lamp functioneert meer —, maar waar door een klein, getralied gat het daglicht zich een klein eindje naar binnen waagt. Een blik erdoor leert dat we het begin van de bovengrondse verhoging hebben bereikt.

Niet te koop

Eigelijk viel het best mee daarbinnen, al valt niet te ontkennen dat de rest van dit militaire terrein, met zijn frisse licht, zijn bomen, zijn water, misschien ook wel zijn hekken, nu relatief iets minder benauwend aandoet. De heer Hogenhout, die zegt te vinden dat hij hier lekker rustig woont, een beetje als op vakantie, voegt hier aan toe: „Aan die vakantiantie kun je al zien dat met dit fort helemaal geen oorlog meer gevoerd zou kunnen worden. Hoe zou je met al die bomen ooit behoorlijk raak kunnen schieten?”

Rest nog het maken van de foto's. Adjutant Koster hoeft er niet speciaal meer voor uit Haarlem te komen: „Nee hoor, maar het is zeker niet nodig dat die munitie allemaal gefotografeerd wordt? Niet dat ik dat zo vreselijk vind, maar straks denken de mensen ook nog dat we die boel te koop hebben.”

